

Öreg, ifjú sűrög-forog,
Szívök, szemök ég. mosolyog.
Elégedett minden lélek,
Híre sincs a gyűlölségnek.

Grófok, bárók itt nem járnak,
De ha jön a szent vasárnap:
Szép ruhát ölt minden ember,
Nem öltözik gróf se szebben.

Unneplőbe', új ruhába':
Sietünk az Ur házába...
Színed elé, Uram, állunk,
Te vagy pajzsunk, Te légy várunk!

Havas István.

1940. december 3. hete.

Helyesírás és nyelvi magyarázatok.

IV. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Magánhangzó-illeszkedés.

Nevelési cél: Nyelvünk tudatos használata s a helyesírási készség fejlesztése.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A szófajtákról tanultak összefoglalása.

b) Érdeklődés keltés. Bojtárdal.

Elmondok egy népdalt.

BOJTÁRDAL.

Beszegődtem Tarnócára bojtárnak,
Jó legelője van ott a birkának.
Fizetésem tíz forint; húsz karajcár,
Megél abból egy bojtár.

A gazdámmal leszek majd egy kenyéren
Jönnék értem Szent György-napkor szekéren.
Föltesszük a tulipános ládámat,
Furulyámat, dudámat.

c) Célkitűzés. (A népdal megbeszélése után áttérünk a nyelvi ismeretekre.)

II. Tárgyalás. Olvassátok el hangosan ezt a kis népdalt! Figyeljétek meg, hogyan hangzik ez a szó: *beszegődtem* s hogyan ez: *bojtárnak*. Azt látjuk, hogy *beszegődtem*, legelője, fizetésem, leszek, kenyéren *magasan* hangzik; a Tarnócára, bojtárnak, jó, van, ott, húsz, karajcár stb. szók pedig *mélyen* hangzanak.

Bontsátok fel az első sor szavait szótagokra! Mikből állanak a szótagok? (Hangokból.) Melyik hang alkot magában is szótagot?

A magánhangzók közül némelyik magasabban, másik mélyebben hangzik.

Magas hangok: e, é, ö, ő, ü, ű, i, í.

Mély hangok: a, á, o, ó, u, ú.

Mondjátok hangosan a következő szavakat: Beszegődtem, Tarnócára, bojtárnak, jó legelő, krájcár, szülőföldem, határa.

Azt látjuk, hogy *amely szónak első szótagjában magas hang van, a többi szótagban is magas hang következik*: beszegődtem. Az ilyen szót *magashangú* szóknak nevezzük. *Amely szónak az első tagjában mély hang van, abban a többi magánhangzó is mélyhangú*. Az ilyen szót *mélyhangú* szóknak nevezzük.

Elvonás. A magyar nyelvben a szók vagy magas, vagy mélyhangúak. Ezt a magyar nyelv hangrendjének nevezzük.

Birkának, tulipános, hajlék, leány, ember.

Ezekben a szavakban a magas és mély hangok vegyesen fordulnak elő. A magashangok közül az e, é, i mélyhangú szavakban is előfordul. Ezeket *közös hangoknak* nevezzük.

Részletcélkitűzés.

Olvassuk hangosan ezeket a szavakat: Beszegőd-tem, Tarnócá-ra, bojtár-nak, legelő-je, birká-nak.

Állapítsuk meg, milyen magánhangzók vannak a szótövekben s milyenek a ragokban! Azt látjuk, hogy a magashangú szótövekhez magashangú ragok, a mélyhangú szótövekhez mélyhangú ragok járulnak.

Elvonás. Ezt a törvényt *magánhangzó-illeszkedés* törvényének nevezzük.

Begyakorlás. Nem így beszélünk: ház-ben, kert-ban, iskolá-ból stb., hanem ház-ban, kert-ben, iskolá-ból.

Ezért van a legtöbb ragnak két alakja: -ban, -ben, -ra, -re, -ba, -be, stb. Házban, vízben, könyvre, térre, táskába, tervbe stb.

Vannak olyan ragok, amelyeknek magas, közös és mélyhangú, tehát három alakjuk van: -hoz, -hez, -höz; -szor, -szer, -ször; házhoz, kerthez, körhöz; háromszor, kétszer, ötször stb.

Ha valamelyik szó (ragozáskor) egy-két szótaggal megnövekszik, a szóhoz kapcsolt szótagok minden magánhangzója illeszkedik az alapszóhoz. Pl.: isten-telen-ség-et, alázat-os-ság-ot.

III. Összefoglalás. Magashangú szókhöz magas, mélyhangú szókhöz mélyhangú ragok járulnak. Ezt a törvényt *magánhangzó-illeszkedés* törvényének nevezzük.

Összetett szókban a ragok az utótaghoz illeszkednek. Pl. kőfal-ra, háztető-re.

Házi feladat. Keressétek ki a János vitéz c. költemény első két versszakából a magashangú és mélyhangú szavakat.

Iskolai begyakorlás.

Irjátok le tollbamondás után a következő mondatokat:

Befordultam a konyhára, rágyújtottam a pipára. Peng a kasza, mikor fenik. Vályúnál az ökrök szomjasan delelnek. Kiteszi középre a nagyasztal széket, arra tálalja fel az egyszerű

étket. Fészket rakni tanította a szarka a vadgalambot. Lovat adtak, hogy gyalog ne járjak. Jobb nekem a darvakkal és más madarakkal elköltöznöm messzire. A fenyveserdő levegője kitűnő.

1940. december 2. hete.

Történelem.

V. OSZTALY.

A tanítás anyaga: Szent királyoknak fényes tüköre...

Szent László.

Nevelési cél: Nemzeti multunk átéltetése, a hazaszeretet mélyítése.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A Szent István halálát követő zavaros állapotok összefoglalása. Géza halálával egy négy évtizedes küzdelmes kor zárult le. A pogányság lázadása és a trónviszályok belső harcokhoz vezettek. A külső támadások első-sorban a németek, majd a kunok és besenyők részéről érték a nemzetet. Míg a magyarság a keletről előretörő barbárok ellen országának biztonságáért küzdött, egyúttal védelmezte a nyugati műveltséget is. Ennyi veszedelem között is kiállotta azonban a próbát Szent István alkotása, a magyar állam s eredményesen vívta meg önvédemi harcát.

b) Célkitűzés. Kiről énekelte a régi magyar nép: „Szent királyoknak fényes tüköre...?”

II. Tárgyalás. a) Szent István a mondák hőse. Szent László alakjával és hőstetteivel bőven foglalkozik a mondavilág. Akit pedig a nép mondavilágába foglal, emlékét így őrzi meg, az belopózott népe szívébe is. Várakat, községeket neveztek el róla, alakját szobrokban, képekben örökítették meg az utókor számára.

Szent Lászlóról szóló mondák (lehetőleg a tanulók mondják el.)

A kunok elleni háborúk alkalmat adtak Lászlónak csodás hőstettekre. Ilyen volt a magyar leány megszabadítása a cserhalmi csata után. Egy kun vitéz előkelő magyar leányt rabolt. László sebesülten is a kun vitéz után vágatott. „Szép húgom, rántsd le magaddal a kunt!” — kiáltotta. A leány megtette és László párviadalban megölte a leányrablót. — Midőn egyszer a magyar seregnek a nagyszámú kun elől menekülnie kellett, László fohászkodva kért menekülést az Istentől. Erre kettészakadt a tordai hegy s ezen keresztül tüntek el a magyarok, a kunok pedig a hasadékon túl rekedtek. — Máskor a kunok menekültek s hogy az üldöző magyarokat feltartóztassák, az itt rablott aranyat és drágaságot szórták eléjük. A magyarok leugráltak lovaikról s a pénz felszedéséhez fogtak, de László imádságára az aranyak és drágaságok értéktelen kövekké vál-